

<https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-5>

УДК: 1(477):165

Михайло Чугуєнко

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ: ВІД «НУЛЬОВОЇ ТОЧКИ» ДО ЛОКАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Статтю присвячено проблемі епістемологічної деколонізації українського філософського дискурсу в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій та повномасштабної збройної агресії. Здійснено критичний аналіз гносеології «нульової точки» як епістемологічного конструкту, що маскує власну геополітичну локальність формою позачасової об'єктивності й легітимізує тим самим гегемонію західної модерності. Простежено філософські витoki цієї конструкції: від картезіанської моделі *res cogitans*, де суб'єкт конститує себе через абстрагування від тілесності й соціальної вкоріненості, через трансцендентальну аналітику І. Канта, яка нормалізує специфічно-європейські когнітивні структури як загальнолюдські, до феноменологічної редукції Е. Гусерля, що відтворює ідеал «погляду з нізвідки». Показано, що кожен з цих кроків поглиблює «епістемічну невидимість» локального суб'єкта, перетворюючи партикулярний досвід певних суспільств на позачасовий еталон. Обґрунтовано, що пострадянський стан «подвійної периферійності» українського дискурсу є прямим наслідком цієї гносеологічної матриці. Затиснутий між неоімперським центром, що здійснює онтологічну агресію, та глобальною академією, яка маргіналізує нецентральної голоси, вітчизняний дискурс зазнає двох форм епістемічної несправедливості: свідченневої – коли українські попередження щодо російського неоімперіалізму систематично знецінювалися, – й герменевтичної – коли наявний понятійний апарат виявляється нездатним адекватно описати досвід українського спротиву. Невідповідність теорій Ю. Габермаса й Дж. Агамбена до цієї реальності слугує симптомом принципових меж самої європейської модерності. Доведено, що метод «прикордонного мислення» дозволяє перетворити лімітальний досвід на епістемічну перевагу й ресурс для генерації нових глобальних категорій: посттравматичної суб'єктності, радикальної солідарності й екзистенційної стійкості. Ці концепти здатні збагатити глобальний філософський плюриверсум і відповісти на виклики, з якими класичні західні парадигми не справляються.

Ключові слова: епістемологічна деколонізація, гносеологія нульової точки, прикордонне мислення, локальні знання, подвійна периферійність, українська філософія, епістемічна несправедливість.

Вступ. Постановка проблеми. Сучасна інтелектуальна ситуація в Україні позначена глибоким розривом між радикальністю суспільної праксіології та інерційністю епістемологічних підстав філософського дискурсу. На рівні суспільної практики відбувається масштабна деколонізація: збройний захист суверенітету, просторова декомунізація, розрив інституційних зв'язків з імперським центром. Проте вітчизняний теоретичний дискурс нерідко продовжує функціонувати в межах успадкованих колоніальних матриць – некритично зашквалених схем мислення, які під виглядом «безальтернативного» універсалізму приховують власну геополітичну локальність. Наслідком цієї епістемічної інерції є структурно підпорядкована позиція української філософії у глобальному виробництві знання: вітчизняна теоретична думка тривалий час самовизначалася переважно як об'єкт застосування готових макротеорій, розроблених в іншому геополітичному контексті, а не як суб'єкт генерації власних концептів.

Актуальність дослідження визначається необхідністю переходу від цієї підпорядкованої позиції до статусу суверенного суб'єкта, здатного продукувати власні філософські смисли, що спираються на специфічну геополітичну й екзистенційну локалізацію. Такий перехід неможливий без попереднього переосмислення самих епістемологічних підстав дискурсу: доки вітчизняна думка залишається в полоні гносеологічних норм, що її маргіналізують, жодна змістова чи інституційна реформа не подолає структурної залежності.

© Чугуєнко М. В., 2026.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Огляд праць. Теоретико-методологічною основою дослідження є здобутки постколоніальних студій (Said, 1978; Spivak, 1988) та, передусім, латиноамериканської дослідницької групи «Модерність/Колоніальність». А. Кіхано обґрунтував концепт «колоніальності влади», що розкриває нерозривний зв'язок між структурами капіталізму, расовою класифікацією та ієрархізацією форм знання (Quijano, 2000, p. 540). Е. Дуссель розвинчав міф про автономний саморозвиток європейського модерну, показавши його залежність від колоніального привласнення (Dussel, 2013). Концепт «епістемічної непокорі» та метод «прикордонного мислення» розроблено В. Міньоло (Mignolo, 2009; 2011; 2012). Адаптацію деколоніальних ідей до постсоціалістичного простору здійснила М. Тлостанова, запровадивши категорію «подвійної периферійності» (Tlostanova, 2012, p. 132). Механізми маргіналізації знання концептуалізовано через категорію «епістемічної несправедливості» М. Фрікер (Fricker, 2007). Критику претензій на «нейтральне» знання в контексті російського колоніалізму здійснила Е. М. Томпсон (Thompson, 2006, p. 24).

Мета статті – теоретично обґрунтувати необхідність епістемологічної деколонізації як умови набуття суверенної суб'єктності українською філософією у глобальному інтелектуальному просторі й окреслити конструктивний потенціал цього процесу для генерації нових філософських категорій.

Завдання дослідження: реконструювати філософський генезис гносеології «нульової точки» та деконструювати її претензії на об'єктивну універсальність; проаналізувати механізми епістемічної маргіналізації українського досвіду як прояв «подвійної периферійності»; теоретично обґрунтувати можливість легітимації локального досвіду як джерела нових універсальних концептів.

Вихідним пунктом аналізу є концептуальне розмежування між постколоніальними студіями й деколоніальним вибором – розмежування, принципово важливе для розуміння специфіки українського інтелектуального становища. Постколоніальна парадигма здійснила вагому деконструкцію імперських культурних наративів. Концепт «орієнталізму» розкрив механізм дискурсивного конструювання підкореного Іншого як об'єкта екзотизації (Said, 1978, p. 45), а аналіз фігури субальтерна – трагедію суб'єкта, позбавленого можливості артикулювати власний голос у гегемонних епістемічних системах (Spivak, 1988, p. 283). Застосування цієї оптики до східноєвропейського простору дало змогу виявити приховану агресивну сутність російської імперської культури (Thompson, 2006, p. 24). Однак постколоніальна критика містить принципові обмеження: по-перше, вона генетично вкорінена в самій західній парадигмі, послуговуючись концептуальним апаратом гегемона для деконструкції його ж гегемонії; по-друге, її центральна фігура – пасивний субальтерн – концептуально недостатня для опису того суб'єкта, який чинить масштабний мілітарний і онтологічний спротив і активно генерує власні смисли. Саме ці обмеження роблять необхідним перехід до деколоніального горизонту.

Деколоніальна парадигма розмежовує два різні явища: історичний колоніалізм як конкретний політичний режим і онтологічну колоніальність (coloniality) як матрицю влади, що структурує виробництво знання й після формального завершення колоніальних режимів. Саме завдяки цьому розмежуванню стає зрозуміло, чому деколонізація на рівні суспільних інститутів не означає автоматичного звільнення від колоніальних епістемічних структур. В. Міньоло концептуалізує відповідну стратегію як «епістемічну непокору» (epistemic disobedience) – свідоме відхилення від тих критеріїв легітимності знання, що їх нав'язала гегемонна наука (Mignolo, 2009, p. 170). Для української філософії «епістемічна непокора» означає не антиінтелектуалізм і не відмову від теоретичної спадщини Заходу, а критично-виборче ставлення до неї та цілеспрямоване «відучування» (learning to unlearn) від ролі пасивного реципієнта чужих концептів.

Основним аналітичним інструментом для розуміння механізмів епістемічного домінування є концепт «зарозумілості нульової точки» (the hubris of the zero point) – базова

конструкція західноєвропейської модерності, що полягає у творенні позиції ідеального спостерігача, здатного пізнавати об'єктивні істини, залишаючись водночас невидимим і геополітично не маркованим (Mignolo, 2011, р. 118). Саме ця «невидимість» перетворювала партикулярний досвід певних суспільств на нібито позачасовий еталон, а решту форм знання кваліфікувала як регіональні, відсталі або ненаукові. Коріння цієї конструкції сягає класичної новочасової гносеології.

Р. Декарт заклав фундамент модерної гносеології, сформулювавши модель суб'єкта, що досягає достовірного знання шляхом радикального сумніву й методичного відсторонення від усього тілесного й емпіричного. У «*Meditationes de prima philosophia*» суб'єкт постає як *res cogitans* – чиста мисляча субстанція, що конститує себе саме через позбавлення тілесності, локальності й соціальної вкоріненості. Це і є перший крок до «епістемічної невидимості»: за абстракцією мислячого «я» зникає конкретна культурна й геополітична розташованість суб'єкта, а його погляд набуває статусу позачасового й загальнозначущого. Деколоніальна критика вказує на приховане за цією абстракцією: партикулярну перспективу конкретно розташованого суб'єкта, що була інституційно підтримана колоніальним проектом і піднесена до рівня загальнолюдської.

І. Кант радикалізує цей проєкт, перетворюючи суб'єкта на носія апіорних форм чуттєвості та категорій розуму. Трансцендентальний суб'єкт «*Kritik der reinen Vernunft*» – не емпірична особа з конкретною локальністю, а чиста пізнавальна структура, що забезпечує саму можливість будь-якого досвіду. У деколоніальній оптиці ця операція означає радикальну універсалізацію специфічно-європейського суб'єкта: його когнітивні структури нормалізуються як загальнолюдські, а будь-які форми раціональності, що не збігаються з цим трансцендентальним зразком, автоматично кваліфікуються як «донаукові» або «передкритичні» (Mignolo, 2009). Інституційним наслідком стало систематичне виключення з академічного дискурсу знань, що не вписувалися у трансцендентальну матрицю.

Е. Гусерль, прагнучи подолати кризу наук через повернення до «чистих» актів свідомості, пропонує феноменологічну редукцію (*epoché*). Методично усуваючи тілесність, соціальність і культурний горизонт, він насправді відтворює й поглиблює картезіансько-кантіанський ідеал «погляду з нізвідки» (Mignolo, 2011). Показово, що пізній Гусерль сам констатує кризу, спричинену відривом науки від «життєсвіту» (*Lebenswelt*), проте залишається в межах євроцентричного горизонту при пошуку виходу з неї – що само по собі є симптомом тієї самої сліпоты до власної локальності.

У XX столітті виникають неklasичні епістемології, які послідовно підважують модерний ідеал нейтрального суб'єкта. Мерло-Понті утверджує первинність тілесності й перцептивної вкоріненості суб'єкта у світі. Прагматизм (Дьюї, Рорті) розглядає істину як інструмент практичної дії, а не відображення трансцендентних структур. Феміністська епістемологія (Гардинг, Гарсток, Гавей) вводить концепт «розташованого знання» (*situated knowledge*) і критикує «погляд з нізвідки» як маскування специфічно-чоловічої перспективи під нейтральну. Деколоніальна теорія радикалізує ці критики (Dussel, 2013; Mignolo, 2009), демонструючи, що долати претензії на *universality* неможливо зсередини самої західної академії – необхідно залучення знань, що їх виробляли суб'єкти глобального Півдня та інших маргіналізованих просторів. Тут і криється принципова відмінність деколоніального підходу від усіх попередніх: він не лише критикує «нульову точку», а й протиставляє їй конкретні епістемні альтернативи.

Епістемічна підпорядкованість вітчизняного інтелектуального простору є результатом тривалого й структурно обумовленого епістеміциду. У радянську добу українська філософська традиція зазнала цілеспрямованого інституційного тиску: імперський центр монополізував право артикулювати «загальну істину», відвівши українській думці роль субальтерної периферії, здатної лише відтворювати і коментувати санкціоновані метанаративи. Пострадянський період (1991–2022) не усунув цієї залежності, а лише перекофігурував її: позбавившись одного центру, вітчизняний академічний дискурс некритично прийняв інший

— західну парадигму як новий еталон. Вітчизняна філософія опинилася в позиції суб'єкта «наздоганяючої модернізації»: вона погодилася на роль об'єкта, що потребує концептуальної терапії засобами чужих теорій, не поставивши під сумнів самих критеріїв, за якими вона оцінювалася як «відстала».

Цей стан концептуалізується через категорію «подвійної периферійності» (Postanova, 2012, p. 132): пострадянський суб'єкт опиняється затиснутим між неоімперським центром, що здійснює мілітарну та онтологічну агресію, й глобальною західною академією, для якої він залишається «другосортним» учасником дискурсу. Причому ці дві форми підпорядкування підсилюють одна одну: неоімперська агресія позбавляє суб'єкта відчуття онтологічної безпеки, а західна академічна маргіналізація — символічного визнання. Від звичайної периферійності ця ситуація відрізняється наявністю двох одночасних і взаємопов'язаних полюсів гегемонного тиску.

Специфіка української подвійної периферійності потребує окремого аналізу. На відміну від традиційних постколоніальних сценаріїв, де метрополія конструює колонію як екзотичний «Інший» і зберігає її окремість хоча б у вигляді відчуженої іншості, Росія конструює власну ідентичність через агресивне привласнення та поглинання українського — культурної, мовної, духовної спадщини, — цілковито заперечуючи право України на суб'єктність і окремішність. Для глобального Заходу, натомість, Україна тривалий час функціонувала виключно як буферна зона в тіні російської геополітики, чия суб'єктність розчинялася у наративах «пострадянського простору». Тиск у двох протилежних напрямках — онтологічного стирання з боку одного центру й епістемічного знецінення з боку іншого — утворює унікальну форму лімінальності, з якої, однак, і виростає особливий тип суб'єктності.

Тривале перебування в умовах онтологічного заперечення та епістемічного ігнорування формує не лише травматичний досвід, але й специфічний резистивний потенціал. Суб'єктність, що визріває в таких лімінальних умовах, є принципово не-есенціалістською: вона не спирається на суто культурну ідентичність, заздалегідь задану традицією, — вона вибудовується через постійний акт радикальної солідарності й здатність зберігати смислотворчий потенціал попри абсолютну інституційну непевність. Саме в цьому онтологічному розламі формується той потужний епістемологічний ресурс, який деколоніальна філософія визначає як прикордонне мислення.

Механізми маргіналізації українського голосу в глобальному дискурсі найточніше концептуалізуються через категорію «епістемічної несправедливості» (epistemic injustice) М. Фрікер (Fricker, 2007, p. 17). Фрікер розрізняє два структурно різних, але пов'язаних між собою різновиди: свідченневу та герменевтичну несправедливість.

Свідченнева (testimonial) несправедливість виникає тоді, коли рівень довіри до свідчень суб'єкта апіорі занижується через структурні упередження щодо його соціальної чи геополітичної розташованості. До повномасштабного вторгнення 2022 року цей механізм систематично проявлявся в міжнародному академічному дискурсі: аналізи українських інтелектуалів щодо природи й масштабів загрози російського неоімперіалізму маркувалися як «надто емоційні», «нераціональні» або «упереджені», натомість думки західних експертів, що мислили з «більш нейтральних» позицій, отримували незрівнянно більшу вагу. Ця свідченнева несправедливість мала цілком конкретні практичні наслідки: вона суттєво послабила готовність західних інституцій адекватно реагувати на попередження про загрозу нового великого конфлікту. Сам факт вторгнення ретроспективно підтвердив, що «нераціональні» українські свідчення мали набагато вищу пізнавальну цінність, ніж «об'єктивні» западні експертні оцінки.

Герменевтична (hermeneutical) несправедливість виявляється у відсутності в домінуючому дискурсі концептуальних ресурсів для адекватного розуміння та опису досвіду маргіналізованої групи (Fricker, 2007, p. 148). Коли такі ресурси відсутні, суб'єкт змушений артикулювати власний досвід мовою чужих теорій, що неминуче спотворює або знецінює цей досвід. Найпоказовіший приклад — спроби застосувати до української реальності тео-

рію комунікативної дії Ю. Габермаса. Ця парадигма виходить із презумпції, що будь-який конфлікт принципово долається через раціональний дискурс і взаємне визнання аргументів (Habermas, 1987, р. 315). Проте зіткнення з агресором, мета якого полягає в онтологічному стиранні суб'єкта як такого, деконструє цю презумпцію: вимагати від жертви геноцидальної агресії вступу у «комунікативну дію» з агресором означає легітимізувати право сильнішого. Конфлікт тут – не «комунікативний збій», що його можна усунути раціональним дискурсом, а екзистенційна загроза, що не допускає симетричного діалогу.

Аналогічний концептуальний злам демонструє аплікація біополітичної теорії Дж. Агамбена. Його концепт «*homo sacer*» – людини, зведеної до рівня «голого життя» (*bare life*) в умовах надзвичайного стану (Agamben, 1998, р. 82), – описує пасивний, позбавлений суб'єктності стан. Проте українська дійсність радикально спростовує цей детермінізм: суспільство, що перебуває під тотальною екзистенційною загрозою, демонструє безпрецедентний рівень політичної суб'єктності, культурної продуктивності й мілітарної солідарності. Неспроможність цих провідних західних концептів описати досвід українського спротиву є не «аномалією», що потребує «виправлення», а симптомом принципових меж самої європейської модерності в її претензіях на концептуальну повноту.

Виявлені обмеження західних концептів указують на позитивне завдання, що постає перед епістемологічною деколонізацією: не лише деконструювати гегемонні норми легітимності, а й трансформувати маргіналізований досвід на самостійне джерело нових філософських категорій. Методологічним інструментом для цього є «прикордонне мислення» (*border thinking*) – підхід, що передбачає здатність мислити зсередини лімінальності, перетворюючи її на епістемічну перевагу (Mignolo, 2012, р. 67). На противагу гносеології «нульової точки», прикордонне мислення не приховує власну розташованість, а робить її відправним пунктом рефлексії. Саме з маргінальної позиції стають видимими ті епістемічні лакуни та сліпі плями – як у догматизмі неоімперської ідеології, так і в нормативному універсалізмі академічної метрополії, – що залишаються невидимими з центральних позицій. Перебування на геополітичному й культурному пограниччі є для України не тимчасовою аномалією, а фундаментальною онтологічною константою (Plostanova & Mignolo, 2012, р. 21), що відкриває привілейовану перспективу для генерації нових концептів.

Першим концептом є *посттравматична суб'єктність*. Традиційна західна парадигма концептуалізує травму через призму функціональної втрати та віктимності: травмований суб'єкт розглядається як «зламаний», що потребує реабілітації та повернення до «до-травматичного» нормативного стану. Передумовою такої моделі є уявлення про стабільне суспільство з розвиненими інститутами безпеки. Натомість українська реальність демонструє принципово відмінний модус: травма виступає каталізатором становлення суб'єкта, що утверджує власну політичну дієздатність і культурну продуктивність саме в умовах колапсу інституцій, а не після їх відновлення. Посттравматична суб'єктність у цьому сенсі – не стан після подолання травми, а динамічний процес суб'єктизації всередині неї: здатність до смислотворення, солідарності та опору без очікування зовнішньої «нормалізації».

Другим концептом є *радикальна солідарність*. У ліберально-індивідуалістичних моделях солідарність постає як акт вільного вибору автономних індивідів, мотивованих рефлексивно осмисленим спільним інтересом. Проте українське суспільство в умовах воєнного стану сформувало якісно інший феномен – ризоматичну солідарність горизонтальних мереж, що виникає стихійно й самоорганізується без централізованої координації. Цей феномен безпосередньо корелює з деколоніальним принципом «корпо-політики знання» (*body-politics of knowledge*): він ґрунтується на усвідомленні спільної тілесної вразливості й безумовній відповідальності за Іншого, чие існування перебуває під загрозою (Dussel, 2013, р. 75). Радикальна солідарність не є взаємовигідною кооперацією в умовах безпеки – вона конститується самим фактом онтологічної загрози і перетворює спільний ризик на ресурс колективної суб'єктизації.

Третій концепт – *екзистенційна стійкість (resilience)* в умовах перманентної лімінальності. Транзитологічна парадигма кваліфікує лімінальність як тимчасовий стан переходу між двома «нормальними» точками: стабільним «до» і стабільним «після». Деколоніальна оптика відкидає цю телеологічну ілюзію: для значної частини суспільств перебування на геополітичному пограниччі є не аномалією, а базовим модусом існування (Plostanova & Mignolo, 2012, p. 21). Відповідно, екзистенційна стійкість постає не як здатність «повернутися до нормального стану», а як здатність підтримувати й розвивати смислотворчий потенціал у ситуації хронічної непевності, без гарантії відновлення «нормальності». Пропонуючи ці три концепти, українська філософія здійснює акт легітимації воєнного й лімінального досвіду як джерела нових категорій, здатних збагатити глобальний філософський плюриверсум.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. Гносеологія «нульової точки», що позиціювалася впродовж модерної доби як стандарт об'єктивної універсальності, є епістемологічним конструктом із конкретними філософськими витокami – від картезіанської абстракції *res cogitans* через трансцендентальну аналітику Канта до гусерлівської феноменологічної редукції – та конкретними геополітичними функціями: інституційно забезпечуючи гегемонію західної модерності, вона кваліфікує локальні знання як «ненаукові» та виключає їх із виробництва легітимного знання.

Некритичне збереження цієї парадигми у вітчизняному дискурсі відтворює стан «подвійної периферійності»: уникаючи ані емансипаційного розриву з неоімперським центром, ані рівноправного партнерства з західною академією, вітчизняна філософія залишається в позиції, де її досвід підлягає або свідченнєвій маргіналізації (як «надто суб'єктивний»), або герменевтичному спотворенню – примусовій артикуляції в концептах, що не здатні адекватно описати цей досвід. Показова неспроможність парадигм Габермаса та Агамбена схопити досвід українського спротиву є симптоматичним підтвердженням цієї тези.

Стратегія «епістемічної непокорі» та метод «прикордонного мислення» відкривають конструктивний вихід: перетворити лімінальну розташованість із джерела підпорядкованості на ресурс суверенного концептотворення. Три запропоновані категорії – посттравматична суб'єктність, радикальна солідарність і екзистенційна стійкість – є не просто описом українського досвіду, а теоретичними узагальненнями, здатними збагатити глобальний плюриверсум і відповісти на виклики, з якими класичні західні парадигми не справляються. Перспективи подальших досліджень полягають у концептуалізації механізмів інституційної деколонізації філософської освіти в Україні й у розробці критеріїв епістемічної рівності у міжнародному академічному співробітництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Томпсон Е. М. *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм* / пер. з англ. М. Корчинської. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. 368 с.
- Agamben G. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford : Stanford University Press, 1998. 199 p. <https://doi.org/10.1515/9780804786294>
- Dussel E. *Ethics of Liberation in the Age of Globalization and Exclusion*. Durham : Duke University Press, 2013. 736 p. <https://doi.org/10.1215/9780822377283>
- Fricker M. *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 188 p. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198237907.001.0001>
- Habermas J. *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. Cambridge, MA : MIT Press, 1987. 430 p.
- Mignolo W. D. Epistemic disobedience, independent thought and decolonial freedom. *Theory, Culture & Society*, 2009, Vol. 26, no. 7–8, P. 159–181. <https://doi.org/10.1177/0263276409349275> (Scopus/WoS)
- Mignolo W. D. *The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options*. Durham : Duke University Press, 2011. 408 p. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smg8>

Mignolo W. D. *Local Histories/Global Designs: Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking* (Rev. ed.). Princeton : Princeton University Press, 2012. 416 p. <https://doi.org/10.1515/9781400845064>

Quijano A. Coloniality of power, eurocentrism, and Latin America. *Nepantla: Views from South*, 2000, Vol. 1, no. 3, P. 533–580. <https://doi.org/10.1215/01642472-1-3-533> (Scopus)

Said E. *Orientalism*. New York : Pantheon Books, 1978. 368 p.

Spivak G. C. Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana : University of Illinois Press, 1988. P. 271–313.

Tlostanova M. Postsocialist ≠ postcolonial? On post-Soviet imaginary and global coloniality. *Journal of Postcolonial Writing*, 2012, Vol. 48, no. 2, P. 130–142. <https://doi.org/10.1080/17449855.2012.658246> (Scopus/WoS)

Tlostanova M., Mignolo W. *Learning to Unlearn: Decolonial Reflections from Eurasia and the Americas*. Columbus : Ohio State University Press, 2012. 283 p.

Чугуєнко Михайло Валентинович

кандидат філософських наук

доцент кафедри українознавства

ННІ філософії, культурології, політології

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

E-mail: m.v.chuguenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4340-6890>

Стаття надійшла до редакції 10.01.2026

Стаття рекомендована до друку 05.03.2026

Переглянуто 20.02.2026

Опубліковано 25.05.2026

EPISTEMOLOGICAL DECOLONIZATION: FROM THE "ZERO POINT" TO LOCAL KNOWLEDGES

Chuhuyenko Mykhailo V.

PhD in philosophy, Associate Professor

Department of Ukrainian Studies

Educational and Scientific Institute of Philosophy, Cultural Studies, and Political Science for Academic Affairs

V. N. Karazin Kharkiv National University

4, Svobody sqr., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: m.v.chuguenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4340-6890>

ABSTRACT

The article addresses the problem of epistemological decolonization of Ukrainian philosophical discourse in the context of contemporary socio-political transformations and full-scale war. A critical analysis is carried out of the epistemology of the "zero point" as an epistemological construct that conceals its own geopolitical locality under the guise of timeless objectivity, thereby legitimizing the hegemony of Western modernity. The philosophical genealogy of this construct is traced systematically: from the Cartesian model of *res cogitans*, in which the subject constitutes itself through abstraction from embodiment and social rootedness, through Kant's transcendental analytics, which normalizes specifically European cognitive structures as universal human ones, to Husserl's phenomenological reduction, which reproduces the ideal of a "view from nowhere." Each of these steps is shown to deepen the "epistemic invisibility" of the localized subject, elevating the particular experience of certain societies to the status of a timeless standard. It is argued that the post-Soviet condition of "double peripherality" of Ukrainian discourse is a direct consequence of this epistemological matrix. Caught between a neo-imperial centre that wages ontological aggression and a global academy that marginalizes non-central voices, domestic discourse suffers

two forms of epistemic injustice: testimonial – whereby Ukrainian warnings about Russian neo-imperialism were systematically discredited – and hermeneutical – whereby available conceptual frameworks prove incapable of adequately describing the experience of Ukrainian resistance. The inadequacy of the paradigms of J. Habermas and G. Agamben to this reality serves as a symptom of the fundamental limits of European modernity itself. It is demonstrated that the method of "border thinking" enables the transformation of liminal experience into an epistemic advantage and a resource for generating new global categories: post-traumatic subjectivity, radical solidarity, and existential resilience. These concepts are capable of enriching the global philosophical pluriverse and responding to challenges that classical Western paradigms fail to address.

Keywords: *epistemological decolonization, hubris of the zero point, border thinking, local knowledges, double peripherality, Ukrainian philosophy, epistemic injustice.*

REFERENCES

- Thompson, E. M. (2006). *Imperial knowledge: Russian literature and colonialism*. (M. Korchynska, Trans.). Osnovy. (In Ukrainian).
- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life*. Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804786294>
- Dussel, E. (2013). *Ethics of liberation in the age of globalization and exclusion*. Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822377283>
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198237907.001.0001>
- Habermas, J. (1987). *The philosophical discourse of modernity: Twelve lectures*. MIT Press.
- Mignolo, W. D. (2009). Epistemic disobedience, independent thought and decolonial freedom. *Theory, Culture & Society*, 26(7–8), 159–181. <https://doi.org/10.1177/0263276409349275> (Scopus/WoS)
- Mignolo, W. D. (2011). *The darker side of Western modernity: Global futures, decolonial options*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smsg8>
- Mignolo, W. D. (2012). *Local histories/global designs: Coloniality, subaltern knowledges, and border thinking* (Rev. ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400845064>
- Quijano, A. (2000). Coloniality of power, eurocentrism, and Latin America. *Nepantla: Views from South*, 1(3), 533–580. <https://doi.org/10.1215/01642472-1-3-533> (Scopus)
- Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271–313). University of Illinois Press.
- Tlostanova, M. (2012). Postsocialist ≠ postcolonial? On post-Soviet imaginary and global coloniality. *Journal of Postcolonial Writing*, 48(2), 130–142. <https://doi.org/10.1080/17449855.2012.658246> (Scopus/WoS)
- Tlostanova, M., & Mignolo, W. (2012). *Learning to unlearn: Decolonial reflections from Eurasia and the Americas*. Ohio State University Press.

The article was received by the editors 10.01.2026

The article is recommended for printing 05.03.2026

The article was revised 20.02.2026

This article published 25.05.2026

Як цитувати: Чугуєнко, М. (2026). Епістемологічна деколонізація: від «нульової точки» до локальних знань. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (74), 46–53. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-5>

In cites: Chuhuyenko, M. (2026). Epistemological decolonization: from the "zero point" to local knowledges. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (74), 46–53. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-5> [In Ukrainian]